

Trouwen in koopmanshuis

PETER ROGGEVEEN

De rijke koopman De Lange die in 1752 in Zaandijk een voornaam pand liet neerzetten zal niet hebben kunnen voorzien, dat ruim twee eeuwen later bruidsparen zich staan te verdringen om in zijn chique salon in de echt te worden verbonden. Zijn huis ademt de sfeer van grootsheid, vakmanschap en dure smaak. De laatste jaren begon het imposante gebouw te verpieteren, maar een kostbare opknappbeurt heeft onlangs de knagende sporen van de tand des tijds uitgewist.

Voorgevel van het koopmanshuis

Van koopmanshuis via gemeentehuis tot multifunctioneel centrum met trouwzaal, kantoren en vergaderzalen. Het pand gloort weer als vanouds. In april zijn na een ingrijpende restauratie de steigers weggehaald. Er heeft zich in die bijna 250 jaar heel wat achter die muren afgespeeld. Na *De Lange* woonden er enkele voorname Zaandijkse families, vergaderde de gemeenteraad over gewichtige en minder gewichtige dorpszaken en gaven duizenden trouwlustigen er hun jawoord. Lagedijk 104 in het Zaanse Zaandijk, een gebouw met een levendige historie.

Een verhaal over een huis, het interieur, zijn bestemmingen en de bewoners.

Wie het breed heeft, laat het breed hangen. Dat geldt nu, maar vroeger niet minder. De achttiende-eeuwer Cornelis F. de Lange was koopman en zoals het een heer van stand betaamde, liet hij de buitenwacht met graagte weten dat hij niet armlastig was. Op 23 december 1751 kocht hij een stuk grond aan de Zaankant van de

Lagedijk te Zaandijk. Het was de tijd van de regenten, de Baljuw en de Schout, de padreglementen en de molens. In 1752 liet de koopman in goede doen aan de Lagedijk, nummer 104, een koopmanshuis neerzetten dat er niet om loog. Het huis werd letterlijk groots. Bijna 16 meter lang en ruim 10 meter diep. Maar *De Lange* had meer noten op zijn zang. Zijn woonwensen gingen verder dan de alom gebruikelijke houtbouw in de streek en hij liet als toonbeeld van pronkzucht zowel de voor- als de achtergevel optrekken uit baksteen, anderhalf steens dik. Het vergde extra heiwerk, alle palen gingen met het handje de grond in, wellicht op de lang in ere gehouden wijs van *'Marie Toet uit Wormerveer, scheurde haar hemd en naaide het weer'*. De bovenverdieping werd uitgerust met zes dakkapellen.

'Best end'

De Lange had zijn zaakjes goed voor elkaar. De visite kreeg iets moois te zien. De zondagse entree werd gevormd door een indrukwekkende houten deur, groot en zwaar, en een lange gang met een vloer van marmer-tegels en een sierlijke draaitrap, de

zogenoemde 'statietrap'. Het mooiste vertrek in het huis was de salon, een echt vertrek voor de pronk, ook wel 'best end' genoemd, volgepropt met kostbare meubelen, porselein, linnen en damast, schilderijen, glazenkasten en portretten van voorouders. De muren waren zoals dat betaamde gespannen met behangsel van linnen en beschilderd met landschappen. In die kamer stak de visite de brand in een Goudse pijp, eentje met van die lange breekbare stelen, die na gebruik werden gemerkt en opgeborgen in de pijpenla, voor een volgende gelegenheid.

Zeldzaam behang

Op de bovenverdieping begaf de familie *De Lange* zich te ruste. Een bijzonderheid vormde de gastenkamer – ook wel kapiteinskamer of kolonelskamer genoemd – waar *De Lange* zijn handelspartners ontving. De gast werd in stijl ontvangen. Het gastenvertrek was uitgerust met een stookplaats, een met vakken versierd plafond en een linnen behangetje. Na het zakendoen strekte de logé het vermoeide lijf uit in de bedstee. Dat behangsel is een verhaal apart. Vakmanschap kan de ambachtslieden van vroeger niet worden ontzegd. Tot voor kort, 240 jaar na de bouw, sierde nog de van motieven voorziene wandbekleding de muren. Een tikkeltje flets weliswaar met hier en daar een scheurtje en een rafeltje. Een dankbare en lastige klus voor een restaurateur. Rapporten van de rijksdienst onderstreepden de historische waarde van het zeldzame behang op linnen. De noodzakelijk geachte restauratie liep aardig in de papieren. Het behangsel moest worden losgepeuterd, vervoerd en buitenshuis verdoekt, feitelijk dezelfde tijdrovende behandeling als de restauratie van een schilderij.

Het hebben van een logé hield enige ongemakken in voor de leden van het gezin. Zij konden dan geen gebruik maken van de chique statietrap om hun slaapkamers te bereiken omdat dan de logeerkamer zou moeten worden doorkruist. Zij waren aangewezen op de minder comfortabele steile tweede trap. De ruime bovenverdieping telde verder twee slaapvertrekken, één voor pa en ma en één voor het kroost. De dienstbode kreeg ook een plaatsje, geen afzonderlijk kamertje, maar een bedstee op de overloop. Dertien jaar heeft de welvarende Cornelis *de Lange* mogen pronken met zijn statig onderkomen. Toen was het voorbij. Hij overleed. In 1765.

Na de dood van De Lange kwam het huis in handen van *Cornelis Gerritsz. Honigh*, de schoonzoon van de overleden koopman. Die diende er diep voor in de buidel te tasten: 7100 gulden. Nadat Cornelis het tijdelijke voor het eeuwige had verwisseld werd zijn schoonzoon *Cornelis Cornelisz. Honigh*, die gehuwd was met *Grietje Haremaker*, de nieuwe eigenaar/ bewoner. Die Grietje was een taaië, overleefde drie echtgenoten en zwaaide ruim een halve eeuw de scepter over het pand.

Gemeentehuis

Op 31 augustus 1854 kwam het deftige gebouw van de weduwe Grietje Kuyper onder de hamer tijdens een openbare veiling. Het Zaanlijkse gemeentebestuur kocht het statusobject voor f 5.050,- en zag een droom in vervulling gaan. De aankoop had nogal wat voeten in de aarde. Weliswaar wisten de vroede vaderen van Zaanlijk een passende behuizing – voor 1854 kwam de raad bijeen in de Regentenkamer van het weeshuis – maar de gemeentekas was schoon leeg. Uiteindelijk werd de aankoopsom bijeen gescharreld door leningen van raadsleden en gezagsgetrouwe gemeentebtenaren.

Op 27 juni 1856 werd het voorname huis officieel in gebruik genomen als gemeentehuis en vond op die dag de eerste raadsvergadering plaats. De vroede vaderen zaten vanaf die tijd in een slijke omgeving, op het pluche in de voormalige salon, ingericht in Louis XV-stijl. Aan de indeling van het gebouw was in de loop der tijden nauwelijks iets veranderd, alleen het interieur had rond 1800 een grondige restauratie ondergaan onder een van de vorige eigenaars. Op zich was het tijdstip van die restauratie verwonderlijk, want rond het begin van de vorige eeuw ging het bergafwaarts met de economie, ook in Zaanlijk waar in 1795 honderd man van de Franse troepen waren ingekwartierd. De

Voormalige raadszaal van het gemeentehuis, nu in gebruik als trouwzaal.

Franse bezetting had het leven ontregeld en de schatkist geplunderd. Dat had gevolgen voor de burgerij. Er werd een dringend beroep gedaan op de goedgeefsheid van de burgers en de ontvanger van Haarlem begaf zich naar het Weefhuis van Zaanlijk om de gulheid in ogenschouw te nemen.

Blijkbaar had de eigenaar van het pand aan de Lagedijk 104, Cornelis Gerritsz. Honigh, niet het achterste van zijn tong laten zien, want hij liet in die zorgelijke tijden de salon optrekken in Louis XV-stijl en gaf tevens opdracht om een nieuw plafond aan te brengen, voorzien van decoratief schilderwerk. De muren in de salon liet hij verfraaien met geschilderd behang op linnen, meest taferelen, waarschijnlijk op het doek gezet door rondtrekkende kunstschilders die tijdens de Franse bezetting al zwerfend aan de kost probeerden te komen. In 1804 kreeg het huis er zelfs een haakse uitbouw aan de achtergevel bij, een zogenoemd

voorschot met een getoogd plafond.

Koningin Wilhelmina

Comfortabel gezeten gingen de raadsleden de gemeentelijke problemen te lijf. Geen gemakkelijke taak want zuinigheid stond op de eerste plaats. Bovendien bevatte de goegemeente Zaanlijk lang niet allemaal brave burgers. De dorpelingen stonden elkaar nogal eens naar het leven, mieterden elkaar in de wegsloot om een geschil op te lossen en gaven zich over aan wederrechtelijke toeëigening van andermans eigendommen. Maar behalve dorpelingen passeerde ook koninklijk bezoek de drempel van het raadhuis. Op 17 april 1899 schreed *Koningin Wilhelmina* in stemmig zwart door de vertrekken. Ook *Hare Koninklijke Hoogheid prinses Juliana* zette haar voeten over de drempel. Op 2 juli 1936 werd zij er, voorafgaand aan de officiële opening van de naar haar vernoemde brug over de Zaan, onthaald op een kopje thee.

Nieuwe bestemming

Ruim 117 jaar heeft het koopmanshuis van De Lange gefungeerd als raadhuis van de gemeente Zaanlijk. Met de vorming van de gemeente Zaanstad verloor het pand op 31 december 1973 zijn status als gemeentehuis. Het heeft daarna nog jarenlang dienst gedaan als hulpsecretarie en als onderkomen voor enkele gemeentelijke diensten. Met de voltooiing van het Stads-kantoor verdwenen de laatste gemeentelijke diensten eind 1990 uit het gebouw aan de Lagedijk. De gemeente Zaanstad, eigenaresse van het voormalige raadhuis, was echter niet van zins haar historisch bezit van de hand te doen. Financieel was het echter onmogelijk om als gemeente zelf alle historische panden in de streek te beheren. Een drietal Zaankanters trok zich het lot aan van het aan verval

De statige ingang met rijk versierd bovenlicht.

De geraffineerde 'statietrap'.

lijdende monument, riep een stichting in het leven en boog zich over een nieuwe, passende bestemming inclusief de benodigde financiële ondergrond. De geplande opknapbeurt van de initiatiefnemers (*P. van Nugteren, R. Sman en J. Duijvis*) loog er niet om. De eerste fase die in april werd afgerond bestond uit een volledige vernieuwing van het dak, het herstel van de buitenzijde, de renovatie van de trouwzaal en de verbouwing van de aangrenzende secretarie en de bode-woning tot respectievelijk kantoor en cateringruimte. Kosten restauratie: een miljoen. Inrichting: een ton. Het bedrag kwam in vlot tempo binnen via fondsen, vooral Zaanse fondsen.

In mei heropend

Op 8 juli 1992 was het eindelijk zover. Het 18de eeuwse raadhuis werd officieel overgedragen aan de *Stichting Raadhuis Zaanwijk*. Voor 262.000 gulden veranderde het pand van eige-

naar. De eerste fase van de restauratie, gestart in het najaar van 1992, werd volgens plan afgerond in april 1993. De feestelijke heropening van het gebouw vond in mei plaats. Ook de siertuin aan de overzijde, de beelden-tuin, eigendom van de *Stichting Beeldentuin*, krijgt momenteel een stevige opknapbeurt. Er komt bovendien een kopie van een Zaanse theehuis waarin ongeveer 35 mensen terecht kunnen voor onder meer fotoreportages en drankjes bij een trouwpartij. De raadzaal waar sinds het midden van de vorige eeuw zo'n 8.000 paren zijn gehuwd, blijft in de toekomst in gebruik voor trouwerijen. Het voormalige raadhuis kan verder gebruikt worden voor studiedagen, speciale ontvangsten, recepties en exposities. De exploitatie van het raadhuis is in handen van een aparte bv, die aandelen uitgeeft 'waar niets tegenover staat' (alleen een jaarlijkse festiviteit). Vanaf donderdag 6 mei 1993 kan er

weer getrouwd worden in het raadhuis, echter alleen op donderdagmiddag en vrijdag de gehele dag. Reserveren is vereist. Het animo is groot. De wachttijd bedraagt enkele maanden.

Peter Roggeveen is free-lance journalist in de Zaanstreek

Literatuur

- A. Loosjes*: Beschrijving van de Zaanlandsche dorpen, Den Haag, 1968
G. Oosterbaan: Dat goede oude Zaanwijk, Zaanwijk, 1971
G. Oosterbaan: Tussen Leven en Dood, z. pl. en uitg., 1979
G. Oosterbaan: De tweeling in de ban, Koog aan de Zaan, 1968
Neeltje Mulder: Uit den goeden ouden tijd, Koog aan de Zaan, 1926

Erfgoedplanning: toekomst voor of bedreiging van het stedelijk erfgoed

MATH BERKERS

Aan de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen is onlangs prof. dr Gregory John Ashworth benoemd tot bijzonder hoogleraar planologie met als leeropdracht erfgoedbeheer en stedelijk toerisme. Professor dr Ashworth bestudeert al jaren de relatie tussen het stedelijk erfgoed en het toerisme in historische steden. Dat hij op dit terrein internationale erkenning geniet, mag blijken uit het imposante aantal, voor een groot deel in het buitenland verschenen, publikaties, dat hij op zijn naam heeft staan.

Prof. dr. Gregory John Ashworth

Tot 1979 studeerde en werkte *Ashworth* in zijn geboorteland Groot-Brittannië. Afkomstig van het prestigieuze St John's College te Cambridge promoveerde hij in 1974 aan de University of London. Hierna werkte *Ashworth* achtereenvolgens aan het Cardiff College of Education en aan het Department of Geography van de Portsmouth Polytechnic. Sindsdien is hij verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn wetenschappelijke loopbaan is nu uiteindelijk bekroond met een benoeming tot bijzonder hoogleraar.

Ashworth is geïnteresseerd in de manier waarop in steden met het